

СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

Духовність нашої нації є глибинною – їй близько 10 тисяч років. Тому традиція духовності, пісенна традиція закладена в гени народу і завжди буде відроджуватись. Релігійна сутність української душі, високі моральні ідеали – це те, що не давало протягом століть занепасти українському народові. Традиції, мова, пісня – основа ментальності народу, запорука його життєздатності. Саме підтримання духовних традицій та їх розвиток є тим “провідником”, що отримує покоління “по вертикалі” – від прапредків до сучасників. Саме у такому збереженні української духовної музики і полягає заслуга українських композиторів, які зберегли і доповнили спадщину предків. Долучився до нього і О. Кошиць, який своє життя

і свою творчість поклав на вітар служіння Україні.

Висновки. Отже, народнопісенні традиції українського народу є тим ґрунтом, на якому виростають нові творчі сили українських митців. Українська церковна музика має глибинне походження та традиції, які продовжують жити у творчості сучасних композиторів.

1. Кошиць О. *Про українську пісню й музику.* – Репринт вид. – К.: Музична Україна, 1993. – 48 с.

2. Кошиць Олександр. *Релігійні твори.* За ред. З. Лиська. – Нью-Йорк, Видавництво ім. З. Лиська, 1970. – 736 с.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2012

УДК 378.036:784.1

Оксана Сможаник, старший викладач

кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

Вокально-хорова робота займає важливе місце в професійній діяльності вчителя музики, тому природньо, що до його диригентсько-хорової підготовки висувуються високі вимоги. У статті досліджується можливість досягнення необхідного рівня знань, умінь і навичок за умов оволодіння студентом кожним із предметів диригентсько-хорового циклу з усвідомленням їх взаємодії.

Ключові слова: хормейстер, хоровий клас, вокально-хорові навички, художня інтерпретація, репертуар, виразові засоби, звуковедення, співоче дихання, фонація, речитатив, дидактичні принципи, психофізіологічний процес.

Лит. 6.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоровий клас – одна із основних дисциплін музично-педагогічного факультету. Хор музично педагогічного факультету являє собою виконавчий колектив, який, крім учбової роботи, показує досягнуті ним результати на відкритих концертах. Головне завдання курсу – виховання у студентів професійних умінь та навичок співу в хорі, а також керування хоровим колективом на основі оволодіння методами роботи з хором, дидактичними принципами і знаннями психофізіологічного процесу який протікає в організмі людини під час співочої діяльності. Творча особистість студента формується в хоровому класі через розвиток у ньому творчої активності, яка виражається в різних аспектах його діяльності. З одного боку, студент є членом хорового колективу, вчиться і співає в хорі під керівництвом педагога; з другого – цей же

хоровий колектив слугує базою для набуття студентом практичних умінь і навичок керівництва хором в якості диригента.

Фахова підготовка майбутнього вчителя музики пред’являє особливі вимоги до формування його майстерності. Розкриваючи складність цієї підготовки, Б. Асаф’єв зазначив, що вчитель музики повинен бути “теоретиком і регентом, а також музичним істориком й музичним етнографом, виконавцем, котрий володіє інструментом, щоб бути готовим спрямувати увагу в ту чи іншу сторону” [5, 65]. Ця тема фрагментарно висвітлюється у публікаціях Е. Абдулліна [1], А. Авдієвського [2], О. Апраксіної [3], Л. Арчажнікової [4]. Таким чином для ефективної фахової підготовки студентам необхідно постійно та цілеспрямовано розвивати музикознавчі та виконавські якості в щільній єдності з диригентсько-хоровою підготовкою.

СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

Мета статті. В хорovому класі перед керівником хору стоїть завдання – виховати студента так, щоб його творча думка працювала не тільки на рівні співака хору, а головним чином на рівні хормейстера. Для цього в процесі роботи зі студентським хором керівник повинен фіксувати увагу його учасників на етапах розвитку хорovого звучання, на методах, які застосовуються в залежності від етапу розвитку, на художніх і технічних прийомах виконання, оскільки в хорovому класі студент виховується перш за все як ерудований вчитель-музикант широкого профілю.

Виклад основного матеріалу. Майбутній вчитель музики, як і кожен інший вчитель, повинен бути підготовлений до виховання не просто носія певної суми знань, а й повинен розвивати у своїх вихованців почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, уміння, розуміти і цінити витвори мистецтва, пам'ятники історії і архітектури, красу і багатства рідної природи.

Те, що вчитель-музикант вирішує загальні завдання сучасного суспільного виховання, використовуючи специфічні можливості свого предмету – предмету мистецтва, накладає певний відбиток на характер його професійної підготовки. Одночасно з вивченням предметів суспільно-історичного циклу, психологічно-педагогічних і спеціальних музично-теоретичних дисциплін він повинен отримати підготовку як виконавець – інтерпретатор музики. Відомо, що звучання музики в механічному записі не впливає на учнів так, як “живе” виконання. Тому вчитель при неодноразовому виконанні одних і тих творів повинен вміти зберегти свіжість, “новизну” переживання їх змісту і викликати у дітей адекватний відклик. При всій суб'єктивності відношення до музики, яка залежить і від психофізіологічних особливостей людини, і від його життєвого й музичного досвіду, та інших причин, вчителю-музиканту необхідно будувати свою роботу так, щоб кожний школяр відчував себе часткою колективу, який об'єднує всі індивідуальні переживання в єдине глибоке емоційно-естетичне почуття, викликане і направлене вчителем. Це відноситься і до організації сприйняття музики і особливо до її виконання (в хорі, при грі на різних інструментах).

“Сучасні завдання всебічного розвитку і виховання підростаючого покоління, необхідність знаходження найбільш ефективних шляхів для їх вирішення вимагають від вчителя постійного вдосконалення педагогічної майстерності. Цьому сприяє як ознайомлення з передовим дослідом, вивчення нової літератури, результатів наукових

досліджень, так і знання історій свого предмету” [3, 39].

Комплекс багатогранних знань, вмінь і навичок, необхідних вчителю музики в школі, він набуває в процесі всього навчання в педагогічному вузі. При освоєнні ж курсу “Методики музичного виховання” він уточнює своє уявлення про ціль, завдання, зміст майбутньої роботи; про ті методи, які можуть привести його до бажаних результатів. Тому педагог, який веде курс “Методики”, постійно опирається на найрізноманітніші джерела, які висвітлюють окремі грані надзвичайно складного музично-виховного процесу: загальну і вікову педагогіку, психологію, музикознавство, естетику. Але найперше він повинен бути педагогом-музикантом, закоханим в свою професію.

Для майбутнього вчителя є знання методики музичного виховання школярів, котра синтезує всю навчальну інформацію, яку отримує майбутній вчитель, об'єднуючи її в систему знань необхідних у процесі продуктивної діяльності. З цього приводу Л. Арчажнікова зазначила, що “знання методики музичного виховання озброює студента сучасними методами, знайомить його з різними видами музичної діяльності із школярами, сприяє прагненню вчителя до творчої взаємодії з дитячими колективами, допомагає набувати навички самостійної роботи” [4, 76].

За останні роки став більш вдосконаленим і розширився фонд допоміжних посібників: фонохрестоматій, музичних “таблиць”, грамзаписів, аудіо записів. Все це дозволяє вчителю будувати уроки нестандартно, варіативно, творчо. Але, враховуючи, що вільне оперування матеріалом приходить не відразу і головним чином в процесі особистої практики, вже у педвузі доцільно якнайчастіше підводити студентів до умов, більш-менш наближених до моделювання умов роботи в школі.

Е. Абдулін вважає, що “організація музичної підготовки вчителя музики полягає, перш за все, в створенні необхідних умов для особистісного розвитку майбутнього педагога, цілісно-творчого підходу до різноманітних явищ музично-педагогічної діяльності” [1, 34]. Оптимальні умови для впровадження такого підходу створює послідовно викладений цикл диригентсько-хорових дисциплін, специфіка якого полягає в тому, що він є інтегрованим та об'єднує різноманітну підготовку майбутнього фахівця. На думку В. Самаріна “диригент хору всім своїм умінням, талантом та інтуїцією формує таке звучання в хорі, яке має яскраво виражені риси музично-естетичного впливу: обережно складає

СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

різноманітні тембри людського голосу, виявляючи їх неповторні фарби, та, що особливо важливо, знаходить у тембровому звучанні підтвердження сутності музично-художнього образу твору” [6, 154].

Хоровий спів – найбільш масова форма активного залучення дітей до музичного мистецтва. Співати здатна кожна дитина, й спів є для неї природним і доступним засобом вираження естетичних потреб та почуттів. Тому підготовка майбутнього вчителя музики повинна бути скерованою на оволодіння майстерністю хорового співу з метою використання його як дієвого засобу музично-естетичного виховання школярів. А. Авдієвський, розглядаючи завдання підготовки майбутніх учителів музики, вбачає їх у тому, щоб навчити дітей мистецтву, “залучити їх до безпосередньої участі в творчості для повноцінного виховання. Навіть якщо діти не стануть у майбутньому професійними музикантами, виховання мистецтвом сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості...” [2, 6] і продовжує “я як хормейстер маю можливість – справді унікальну – у контакті зі співаками будувати нову звукову форму навіть тих творів, котрі часто виконуються, бо бачу перед собою живих людей з повною гаммою їхніх почуттів. І всіх їх потрібно злити ... в єдину художню цілісність, бо лише з нею можна втілити свої творчі задуми. І коли хор починає звучати як одна багатюща душа – я щасливий” [2, 81].

Кожному із випускників музично-педагогічного факультету в майбутньому потрібно буде працювати з дитячим хором. При чому, куди б не прийшов вчитель-музикант, йому доведеться створювати свій хоровий колектив. Тому кожен студент повинен бути готовий до цього і знати: з чого починати створення хору, як організувати учбово-виховну і творчу роботу, які труднощі йому потрібно буде долати в процесі виконання великого об’єму нетворчих завдань.

Значну школу досвіду в цьому відношенні можуть і повинні пройти студенти в хоровому класі, спостерігаючи і аналізуючи на протязі років навчання у ВНЗ роботу педагогів-хормейстерів, роботу своїх однокурсників під час практикуму і дипломників. Особливу роль у вихованні студентів як майбутніх керівників дитячих хорів відіграє практика в дитячих хорових студіях. Але в даній статті ми обмежимося питанням впливу занять хорового класу на формування виконавчих якостей майбутнього вчителя музики.

Хоровий клас – одна із основних дисциплін спеціального циклу на музично-педагогічному факультеті, який готує вчителів співів, керівників

шкільних хорів. Хор музично-педагогічного університету повинен являти собою виконавчий колектив, який не менше ніж 2 – 3 рази в навчальному році показує результати своєї роботи на відкритих концертах.

Керівник хорового класу, опираючись на знання, вміння і навички, які студенти отримують по всіх предметах спеціального циклу, створює систему роботи з хором, котрою повинні керуватись студенти в майбутній хоровій роботі в школі.

Основне завдання навчального курсу – виховання у студентів професійних умінь і навичок у керівництві хоровим колективом на основі оволодіння дидактичними принципами психофізіологічного процесу хорової співочої діяльності.

В зміст курсу входить оволодіння практичними навиками. З одного боку, студенти, будучи учасниками хорового колективу, навчаються і співають в ньому, з другого – вони на базі цього ж колективу набувають навиків роботи з хором.

В хоровому класі формуються і вдосконалюються, **по-перше**, вокально-хорові навички студента: правильний, красивий спів, співоче дихання, мелодичний і гармонічний звук, точна інтонація, вокальний слух, відчуття ансамблю та ін.; **по-друге**, хормейстерські навички технічної і виконавчої роботи над репертуаром; **по-третє**, загально-педагогічні та загально-музичні якості майбутнього вчителя музики: його світогляд, художній смак, почуття відповідальності з позиції учасника хору і з позиції його керівника, вимогливість до себе і до інших, дисциплінованість.

Звичайно, за всіма перерахованими параметрами студент вдосконалюється і в інших класах в тому числі і в індивідуальному навчанні, але хоровий клас – явище особливе: це творча лабораторія сьогоденної і майбутньої практичної діяльності студента, прообраз колективу, з яким йому прийде працювати.

І перші роки занять в хорі під керівництвом досвідченого педагога-хормейстера є основними підвалинами в процесі формування майбутнього вчителя-музиканта.

З цих позицій ми зупинимось на двох завданнях хорового класу, які важливі для майбутньої щоденної діяльності музиканта педагога:

Перше питання – виробити у студентів навички свідомого, активного і професійно-художнього виконання хорових творів, розвинути слухові, вокально-хорові і виконавчі навички, необхідні для роботи з хоровим колективом. Одним із відповідальних і важливих моментів створенні творчої установки в хорі – вокально-хорова розспівка колективу. Тому з перших кроків

СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

становлення хорового колективу на I курсі цього моменту треба надати особливу значимість, бо в процесі розспівування хор технічно навчається основним виконавчим навикам співу: єдино утворюючій манері фонації голосних і приголосних; різноманітним характером звуковедення; співочим диханням, його затримкою і правильним розподіленням; ланцюговим диханням; вміння під час свого співу слухати і оцінювати звучання інших голосів і т.д. На початку учбового року, коли на розспівування відводиться до 40 – 50% учбового часу, студентам необхідно систематично пояснювати основні методичні завдання розспівок і принципи їх підбору; доцільно демонструвати можливість включення в розспівки невеликих епізодів, найбільш складних в ритмічному, мелодичному або гармонічному відношенні, із творів, намічених для вивчення в ближчий час. В процесі розспівок треба звертати увагу студентів на цілеспрямоване розмаїття розспівок, на роль їх систематичного “виспівування”, результату якого досягає колектив в даний момент, і на мету, якої ще потрібно досягти. Це активізує увагу учасників, робить процес оволодіння вокально-хоровими вправами і навиками більш осмисленими, виховує у них професійну зацікавленість до даного розділу. Бажано, щоб всі розспівки, пропоновані хору, записувались студентами в хорові зошити. В нашій практиці були випадки, коли старшокурсники, проспівавши в хорі три-чотири роки, розпитували в класі індивідуального навчання по диригуванню про “які-небудь” розспівки, які можна було б запропонувати дітям в шкільній або студійній практиці. Подібні факти говорять про слабку професійну орієнтацію цих студентів і про це, що самі вони не засвоїли те, чого їх навчали на хоровому класі, а в кінцевому результаті, не готові навчати цьому і інших.

Друге питання, на якому ми зупинимось – це репертуар, який має великий вплив на особистість майбутнього вчителя музики. Правильно з точки зору художньої цінності, цікаво, різнобічно в стилістичному відношенні підібраний репертуар учбового курсового хору активно впливає на формування естетичного смаку студента, його професійного багажу, творчого практичного досвіду, на розуміння ним можливостей і особливостей хорового виконавства і з позицій учасника хору і з позицій його керівника.

Проблема підбору репертуару для хору складна не тільки для починаючого педагога, але й досвідченого хормейстера. Тому добре, якщо керівник хору орієнтує студентів на основні принципи підбору репертуару, критерії його оцінки

з точки зору виконавчих можливостей колективу, творчих завдань, які вирішуються на даному етапі творчого розвитку.

Студентам потрібно знати, що в практиці бувають такі випадки, коли в авторському виконанні якого-небудь твору важко або навіть неможливо із-за декількох незручних в теситурному відношенні нот. Разом з тим включення цього твору в репертуар бажане і з педагогічної і з художньої точок зору. В такому випадку можливий облегшений варіант його окремих тактів. На курсовому хорі музично-педагогічного факультету це доцільно долучати учасникам. Подібний досвід під керівництвом педагога-хормейстера активно формує у студентів аналітичний підхід до партитури, вміння дати практичну оцінку її технічним труднощам і художніх завдань з позиції хорового виконавства.

Учбова робота хору повинна бути направлена на підвищення виконавської кваліфікації колективу і оволодіння ним всіма засобами художньої виразності.

Набуття необхідних навичок співу в хорі і навиків керування найбільш повно і успішно може бути здійснено саме на хоровому класі. Тут студенти знайомляться з хоровими творами в їх реальному звучанні, і як висновок, виразні засоби хорової партитури (темброві краски партій, виразність унісону, динамічність вокальної поліфонії, виразність хорового речитативу і т.д.) більш різносторонньо і конкретно можна вивчити тільки на хоровому класі, як учасника в якості хорового співака.

При співі в хорі студент набуває можливостей орієнтуватися в загальній хоровій звучності, чути всі голоси, їх особливості, якості і співвідношення.

Студенти, які працюють з хором, повинні глибоко вивчити твір намічений для розучування. В роботі над твором необхідні:

1. Знання біографічних даних про авторів музики і тексту, епохи, коли він жив, зміст твору, його ідейного і художнього змісту.

2. Музично-теоретичний аналіз, який розкриває засоби музичної виразності: форму, ладо-тональний план, характер мелодики, метро-ритмічну структуру, гармонію, фактуру викладу, інтерваліку.

3. Вокально-хоровий аналіз: тип і вид хору, діапазони партій і хору в цілому – теситура, інтонаційні, дикційні, ритмічні і інші труднощі.

4. Виконавчий аналіз: загальний характер і стиль виконання; значення виразових засобів: темпу, динаміки, характеру звуковедення, фразування, акцентів, розподіленням кульмінацій, сфорцандо, фермати і т.п.

СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

Розучування нового твору з хором включає:

- 1) виразний показ твору (гра на інструменті або спів самого керівника);
- 2) пояснювальне слово про твір;
- 3) сольфеджування, роботу з окремими партіями, відпрацювання правильного дихання, звукоутворення, ритму, роботу над окремими важкими місцями, налагодити стрій і ансамбль, фразування;

4) інтерпретацію твору, роботу над стилем виконання, використання всіх засобів музичної виразності для повноцінної передачі художнього образу твору.

В процесі хорових занять студенти набувають методичних і практичних навичок роботи з хором а також навичок організаційної роботи в ньому.

Для керівництва хоровими класами кафедра виділяє найбільш досвідчених викладачів. Репертуар для хорового класу складають з урахуванням поступового ускладнення вокально-хорових навичок і набуття досвіду співу у хоровому колективі.

Висновки. Значним резервом підвищення якості учбово-виховного процесу є міжпредметний зв'язок диригування з суспільно-педагогічними, музично-теоретичними, виконавчими дисциплінами. Вони сприяють засвоєнню знань, формуванню навичок та умінь, необхідних для успішного пізнання і виконавчого втілення хорових творів.

Надзвичайно важливий взаємозв'язок диригування і хороведення. З одного боку, для осмисленого сприйняття, інтерпретації і виконання хорових творів в диригентському класі необхідні знання, отримані на хороведенні; з другого – теорія хорового виконавства може бути

повноцінно засвоєна тільки при умовах практичної роботи над конкретними творами.

Отже, взаємодія предметів “диригування”, “хоровий клас”, “педагогічна практика” здійснюється в тому плані, щоби набуті знання, уміння та навички практично використовувалися в роботі студентів з учбовим хором а на практиці – з дитячим.

1. Абдуллин Е.Б. *Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования* / Едуард Борисович Абдуллин. – М.: Прометей (МГПУ), 1990. – 188 с.

2. Авдієвський А.Т. *Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження* / А.Т. Авдієвський. // *Мистецтво у школі: зб. ст. упор. І. М. Гадалова.* – К: УДПУ, 1996. – Вип. I. – С. 80 – 83.

3. Апраксина О. *Из истории музыкального воспитания в школе / Музыкальное воспитание в школе.* – Сост. О. Апраксина. //сб. ст. в помощь учителям школ, руководителям детских хоровых коллективов. Вып. 9. М., “Музыка”, 1974. – 39 с.

4. Арчажникова Л.Г. *Профессия – учитель музыки: кн. Для учителя/Л.Г. Арчажникова.* – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.

5. Асафьев Б.В. *О хоровом искусстве: сб. статей/Борис Владимирович Асафьев.* – Л.: Музыка, 1980. – 212 с.

6. Осеннева М.С. *Методика работы с детским музыкальным коллективом: учеб. Пособие.* / М.С. Осеннева, В.А. Самарин, Л.И. Уколова. – М.: Академия, 1999. – 224 с.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2012

Джерела мудрості

“...з музикою людство знайоме з давніх часів. У печерах Африки збереглися наскальні малюнки давно зниклих племен. На малюнках зображені люди з музичними інструментами. Ми вже не почуємо ніколи тієї музики, але коли-то вона скрашувала життя людей, примушувала їх радіти або засмучуватися. Музика володіє величезною силою. На світі знайдеться мало людей, байдужих до музики. Багато композитори намагалися виразити через неї стан своєї душі. Їх великі імена завжди з вдячністю будуть вимовляти нащадки. Музика не старіє, вона буде жити стільки, скільки буде існувати людина”.

